

PIRMIEJI L. KONDRATAVIČIAUS KŪRINIŲ VERTIMAI Į LIETUVIŲ KALBĄ

Stefanija KABELYTĖ

Ižymus XIX a. vidurio poetas demokratas Liudvikas Kondratavičius (VI. Sirokomlė) rašė lenkiškai apie Lietuvą grožinius kūrinius, istorinius veikalus, keldamas aktualius lietuvių socialinius bei nacionalinius kultūrinius klausimus. Rašytojo kūriniai reikšmingi idėjiniu ir literatūriniu meniniu požiūriu. Jų stilius paprastas, forma liaudiška, todėl L. Kondratavičiaus kūriniai buvo visiems lengvai suprantami ir ilgą laiką atitiko lietuvių liaudies idėjinius bei estetinius poreikius, daugeliu atžvilgių sutapo su lietuvių literatūros demokratinėmis liaudiškomis tendencijomis.

Poetas savo gyvenimo paskutinį ir kūrybingiausią dešimtmetį praleido Vilniuje, palaikydamas itin glaudžius ryšius su visos Lietuvos gyvenimu, būdamas artimuose kontaktuose su kai kuriais lietuvių visuomeniniais veikėjais bei rašytojais.

Tuo būdu jo kūrybos lietuviškos temos, artimumas liaudžiai kėlė susidomėjimą šiuo lenkiškai apie Lietuvą rašančiu poetu visoje pažangiai ir patriotiškai nusiteikusiame lietuvių inteligentijoje ir bajorijoje¹.

L. Kondratavičiaus ryšiai su Lietuva buvo glaudūs ir organiški. Viena iš svarbiausių tų ryšių formų buvo L. Kondratavičiaus kūrinių vertimas į lietuvių kalbą, prasidėjęs šeštojo XIX a. dešimtmečio pradžioje, poetui tik atvykus į Vilnių ir esant pačiame kūrybiniame pakilime. Pradėta versti palyginti anksti, tik keliems metams praėjus nuo jo poetinio debiuto spaudoje. Vertimas tebesitęsia ir iki šiol.

L. Kondratavičiaus kūrinių vertimo į lietuvių kalbą kelias yra ilgas ir sudėtingas. Šiame darbe tenkinamasi pirmaisiais vertimais, kurie buvo atlikti L. Kondratavičiaus amžininkų — V. Ažukalnio, M. Gadliausko,

¹ Tatai rodo kad ir šis faktas: vienas iš didžiausių lietuvių nacionalinio išsivadavimo judėjimo iniciatorių J. Basanavičius (1851—1927) pasakoja, kokį jam įspūdį padarė L. Kondratavičiaus kūriniai, kada jis mokėsi mokykloje. „Trečioje klasėje esant, man teko susipažinti su Donelaičio „Metais“, su Mickevičiaus, o vėliau ir su Syrokomlės (Kondratavičiaus) poezijomis. Šito pastarojo melancholiškos dainos ypač man patiko. „Konradą Valenrodą“, Syrokomlės „Margirį“ daugybę kartų skaičiau ir kuone viską iš atminties atkartoti buvau išmokęs“ (J. Basanavičius, Autobiografija, Vilnius, 1936, p. 21). Nėra abejonės, kad tokių lietuvių, su pagėgimu skaitančių L. Kondratavičiaus kūrybą, buvo nemaža.

J. Anusavičiaus ir S. Norkaus, siekiant daugiau ar mažiau apibūdinti verčiamus kūrinius, palyginti vertėjų pažiūrų ir kūrybos idėjines meninės bendrybes su L. Kondratavičiaus pažiūromis ir kūryba, duoti lyginamąsias originalų bei vertimų charakteristikas.

Dėl nepalankių lietuvių spaudai vystytis sąlygų visi šie pirmieji vertimai liko rankraštyje.

Tyrinėjamas laikotarpis tęsiasi nuo pirmojo vertimo (apie 1853 m.) iki 1882 m., kada L. Kondratavičiaus kūriniai buvo pradėti spausdinti „Lietuviškoje Ceitungoje“.

Pirmieji L. Kondratavičiaus kūrybos pėdsakai lietuvių literatūroje susiję su jo amžininko lietuvių rašytojo Valerijono Ažukalnio (1820—1874 m.) literatūrine veikla. V. Ažukalnio-Zagurskio poezijos ir jo vertimų iš A. Mickevičiaus, A. Odyneco, A. Naruševičiaus ir kitų kūrybos rinkinyje buvo įdėtas ir vieno L. Kondratavičiaus kūrinio vertimas. Tai 52 eilutės iš pirmosios dalies poemos „Apie mano senus namelius“ („O moy m starym domku“).

Svarbu ir įdomu būtų nustatyti tikslią datą, kada V. Ažukalnis pradėjo versti poemą „Apie mano senus namelius“, tačiau, trūkstant faktų, tenka tik spėlioti. V. Ažukalnio rinkinio variantų buvo keletas. Vienas iš jų (SB)² pažymėtas 1835—1856 m. data. Du variantai pažymėti 1848 m. data (LP ir TL)³. Tačiau nė viename nėra L. Kondratavičiaus poemos minėtos dalies vertimo. V. Ažukalnio-Zagurskio rinkinio „Raštai lietuviški“ rankraščio egzemplioriuje, pažymėtame 1855 m. data ir papildytame ankstesniųjų variantų kūriniais bei vertimais, įtrauktas ir L. Kondratavičiaus kūrinys. Bet variantas SB buvo sudaromas net iki 1856 m., tačiau čia nėra L. Kondratavičiaus poemos fragmento, nors jis, kaip rodo 1855 m. variantas, jau buvo išverstas.

Reikia manyti, kad minėto kūrinio ištrauka buvo išversta nebūtinai tais pačiais 1855 m., kada rinkinys buvo jau galutinai parengtas, o anksčiau. Čia pravartu sustoti prie kai kurių vertėjo gyvenimo faktų. V. Ažukalnis kurį laiką gyveno Vilniuje. Atvykimas į Vilnių susijęs su Kazimiera Dambrowska, su kuria jis susipažįsta 1840 m. ir pamilsta, o po dvejų metų su ja skiriasi⁴. Tai galėjo būti 1842—1843 m. O kaip rodo kiti duomenys, tuo metu V. Ažukalnis jau gyveno Vilniuje⁵.

Atsikėlęs į Vilnių, V. Ažukalnis pradėjo dirbti T. Gliuksbergo spaustuvėje korektorium. Si spaustuvė 1841—1851 m. leido J. I. Kraševskio redaguojamą žurnalą „Athenaeum“. Nors V. Ažukalnis koregavo laikraš-

² J. Girdzijauskas, Įvado bibliografija ir santrumpos, — Kn.: V. Ažukalnis, Raštai lietuviški, paruošė J. Girdzijauskas, Vilnius, 1968, p. 17.

³ Ten pat, p. 308.

⁴ L. Koscialkovskos rašinyje apie V. Ažukalnj, „Literatūra ir kalba“, t. VI, Vilnius, 1962, p. 423.

⁵ J. Girdzijauskas, Laiko skola, Įžanga,— Kn.: V. Ažukalnis, Raštai lietuviški, p. 11.

tį „Kurjer Wilenski“, tačiau neabejotinai turėjo progos skaityti ir žurnalą „Athenaeum“, kuriame 1844 m. pradeda savo poetinį kelią L. Kondratavičius su gavenda „Paštininkas“ (Pocztyljon). Jo poema „Apie mano senus namelius“ sukurta 1847 m., tais pačiais metais ir išspausdinta žurnale „Athenaeum“⁶. Ir toliau beveik visus savo kūrinis poetas spausdino Vilniuje. Tuo būdu V. Ažukalnis turėjo progos pažinti L. Kondratavičiaus kūrybą nuo pat pirmųjų jos žingsnių. Kai 1852 m. L. Kondratavičius persikėlė gyventi netoli Vilniaus, o po metų apsigyveno ir pačiame Vilniuje, atrodo, kad abiejų poetų ryšiai pasidaro daug glaudesni. Tuo metu L. Kondratavičius jau buvo plačiai žinomas rašytojas, senosios lenkų literatūros istorijos bei kai kurių istorinių darbų autorius. Nesant faktų, detaliau nusakančių jo bendravimą su V. Ažukalniu, galima tik teigti, kad L. Kondratavičius buvo vienas iš mėgiamiausių V. Ažukalnio poetų⁷, taip pat ir tai, kad jis buvo užmezgęs su L. Kondratavičium asmeninius ryšius⁸. Kadangi V. Ažukalnis buvo spaudos darbuotojas, todėl, tik atvykus L. Kondratavičiui į Vilnių, juodu tuoj ir galėjo pradėti bendrauti. Ta pažintis, matyt, truko iki tol, kol V. Ažukalnis išvyko iš Vilniaus apie 1856 m.⁹

V. Ažukalnį, reikia manyti, ir skatino daugiau domėtis L. Kondratavičium bei versti jo kūrybą arba poemos pasirodymas, arba autoriaus persikėlimas gyventi į Vilnių. Todėl, jeigu ne apie 1847 m., tai galima spėti, kad apie 1853 m. poema jau buvo verčiama ar išversta, ypač turint galvoje, kad rinkinys buvo rengiamas spaudai labai lėtai ir su pertraukomis (pavyzdžiui, A. Mickevičiaus pirmasis kūrinys, verstas į lietuvių kalbą, buvo poema „Živilė“. S. Daukantas panaudojo jį savo veikale „Darbai...“, kuris buvo užbaigtas 1822 m., o išspausdintas tik 1929 m. „Živilė“ lenkų kalba pirmą kartą buvo išspausdinta 1819 m.). V. Ažukalnio rinkinys, kur buvo ir L. Kondratavičiaus pirmasis vertimas į lietuvių kalbą, patekęs į cenzorių rankas, perėjo tokį kelią: tituliniam puslapyje pirmiausia buvo pažymėta nr. 357. Kadangi buvo tikslas vilkinti rinkinio spausdinimą ar jo visai neleisti, šis numeris išbrauktas ir parašytas daug didesnis — 486 ir data — 1863.XI.4. Tų pačių metų lapkričio mėn. 23 d. pažymėta, kad cenzūra leidžia spausdinti. Bet 1864 m. birželio mėn. 5 d. carinė valdžia išleidžia įsakymą, uždraudžiantį lietuvių spaudą. Cenzoriai, peržiūreję rinkinį, 1864. XI.13 leido spausdinti tik rusiškais raidėmis.

Ilgai apie šį V. Ažukalnio darbą nebuvo jokių žinių. 1885 m. „Aušroje“ buvo paskelbta, kad rasta rinkinio kopija: „Rasztey Lietuwizski. Tik-

⁶ Athenaeum, III, 1847, dnia 15 lutego.

⁷ V. Vanagas, Medžiaga V. Ažukalnio-Zagurskio biografijai, „Literatūra ir kalba“, t. VI, Vilnius, 1967, p. 424.

⁸ Ten pat.

⁹ V. Biržiška, Valerjonas Zagurskis,— Kn.: V. Biržiška, Aleksandrynas, t. III, p. 295.

ras runkas. Iszguldymey ir Siekjoimey. Parasze W. Ażukalnis“. Gali būti, kaip mano J. Tumas-Vaižgantas, kad rinkinio sudarytojo galutinis uždavins buvo prisijungti prie kokio nors lenkiško leidinio¹⁰, kadangi šalia lietuviško rinkinui duotas ir lenkiškas pavadinimas: „Pisma Litewskie. Oryginalne, Przekłady i Naśladowania, napisal W. Ażukalnis“. O gal ir nebūta tokio tikslo, kadangi, anot L. Giroso, „lenkų kalba buvo tais laikais lietuviškiems raštams kaip kokia vizitinė susipažinimo kortelė“¹¹. Žinoma, šį rinkinį spausdinti trukdė ne tik carinė cenzūra, bet ir 1863 m. sukilimo įvykiai. Tačiau greičiausia lietuviškos spaudos uždraudimas „buvo viena iš pagrindinių kliūčių, dėl kurių rinkinys neišėjo“¹².

Kalbant apie pirmuosius vertimus, atsiskleidžia ir L. Kondratavičiaus ryšių su Lietuva pobūdis. Tiesa, dar daug faktų neišaiškinta, bet galima drąsiai teigti, kad tie ryšiai buvo reikšmingi rašytojo kūrybai. Nors minėtame rinkinyje V. Ażukalnis įdėjo tik vieno L. Kondratavičiaus kūrinio ištrauką, tačiau jo susidomėjimas autoriumi, matyt, nebuvo atsitiktinis, paremtas ne vien tuo, kad L. Kondratavičius apsigyveno Vilniuje ir čia spausdino savo kūrinius. Abu rašytojai gyveno toje pačioje epochoje, tomis pačiomis Lietuvos visuomeninio-politinio gyvenimo sąlygomis. V. Ażukalnio ir L. Kondratavičiaus veikla bei kūryba yra itin glaudžiai susiję su XIX a. vidurio rytų Lietuvos istorinėmis aplinkybėmis ir priklausė nuo čia besivystančių literatūrinių meninių tendencijų. V. Ażukalnis, kaip ir L. Kondratavičius, buvo kilęs iš smulkiosios nusigyvenusios bajorijos. Tas faktas, kad abu rašytojai buvo vėliau persekiojami carinės valdžios (L. Kondratavičius buvo areštuotas 1861 m., o V. Ażukalnis — 1863 m.), rodo, kad jie gyveno tomis pačiomis politinėmis nuotaikomis, priešinosi carizmui ir daugiau ar mažiau buvo įsijungę į atvirą kovą.

Kai kurių bendrų bruožų yra ir abiejų rašytojų kūryboje: vyraujantys romantizmo, taip pat realizmo pradai, nuolat perpinami pseudoklasicizmo elementais. Skirtumas tas, kad V. Ażukalnio veikloje daugiau išryškėja nacionalinis-patriotinis momentas, o L. Kondratavičiaus — socialinis. Todėl pastarojo kūryboje šalia romantinių ar klasicistinių daug daugiau susikaupia realistinių-demokratinių elementų. Tai ypač galima pastebėti tuo atveju, kada tas pats motyvas jų kūryboje skirtingai traktuojamas. Pvz., V. Ażukalnis eilėraštyje „Draugėj su vieversėliu“, o L. Kondratavičius savo eilėraštyje „Artojas ir vieversėlis“ („Oracz do skowronka“) panaudoja tą patį artojo ir vieversio motyvą. L. Kondratavičiaus eilėraštis pasirodė spaudoje 1851 m., jam tebegyvenant Zalučėje. Parašytas, sekant lenkų liaudies daina „Jau tu dainuoji, vieversėli“

¹⁰ J. Tumas-Vaižgantas, Raštai, t. XI, Kaunas, 1929, p. 78.

¹¹ L. Gira, Raštai, t. V, Vilnius, 1963, p. 133.

¹² J. Girdzijskas, V. Ażukalnio rankraščiai, jų nuorodos ir paaiškinimų santrumpos, — Kn.: V. Ażukalnis, Raštai lietuviški, p. 312.

(„Juž ty śpiewasz skowroneczku“)¹³. V. Ažukalnis anksčiau už L. Kondratavičių, tuoj po atvykimo į Vilnių¹⁴, parašęs šį vieversio motyvą kūriniui, negalėjo sekti L. Kondratavičium. Mažai jis sekė ir lietuvių tokio pobūdžio liaudies dainomis. Tiesa, jų daug ir nėra. Išskyrus plačiai dainuojamą dainą „Metų dvidešimt trys“ ar A. Juškos rinkinyje duotus du variantus („Vyturėli paukštytėli, ko nečiulbi pievelėj, nerykauji dirvelėj“¹⁵, „Tu vyturėli, raimas paukšteli, kod nerykavai anksti ryteli?“¹⁶), kituose rinkiniuose neteko užtikti. Lietuviškosios gerokai skiriasi nuo šios lenkiškos dainos, kurioje yra tik du veikėjai — artojas ir vieversys. Lietuviškose dainose veikėjų daug — artojas, piemuo, skerdžius, šienpioviai, vyturėlis, paralelizuojamas su berneliu, mergele. Šiuo atžvilgiu V. Ažukalnio eilėraštis artimesnis lenkų liaudies dainai. Tačiau poetas šį motyvą perkūrė visiškai naujai. Jis nusako savitą, lyrinį emocinį išgyvenimą, susijusį su vieversiu.

Abu rašytojai savo kūrinius pradeda to paties turinio epizodu: artojas ir vieversys; vienas aria žemę, o kitas jam dainuoja. L. Kondratavičiaus eilėraštis prasideda taip:

*Juž ty śpiewasz, skowroneczku, juž też i ja orzę. . .
I my ludzie, i wy ptaszki, wszystkie dzieci boże. . .*¹⁷.

V. Ažukalnis:

*Wir, wir, wir, wir! wiewersėli,
Tu su manim giedok kartu,
Tuien unksti man prikieli,
Tu su manim ojni artu —
Tik tu, tik tu man linksmini,
Mes su tawim wis dwejosi,
Aram dirwu paskutini,
Tu ti, tu toj! pagiedosi*¹⁸.

V. Ažukalnis šį pirmąjį epizodą smarkiai išplečia. L. Kondratavičius jį perteikia 2 eilutėmis. V. Ažukalnis sukūrė net dvi ketureiles strofas. Čia pamėgdžiojami gamtos garsai, parodomas glaudus žmogaus ryšys su gamta. Epizodo turinys iš esmės lieka tas pats, bet skiriasi jo traktavimas. L. Kondratavičius panaudojo „artojo ir vieversio“ motyvą kaip prie-

¹³ O. Kolberg, *Dziela wszystkie, t. IV, cz. 2, Warszawa, 1867, p. 165, gaidos p. 181.*

¹⁴ L. Gira, *Raštai, t. V, Vilnius, 1963, p. 140.*

¹⁵ Lietuviškos dainos, *Užrašė A. Juška, t. I, Kaunas, 1954, p. 619.*

¹⁶ *Ten pat, t. II, p. 145.*

¹⁷ L. Kondratowicz, *Poezye, t. VI, Warszawa, 1872, p. 17.*

¹⁸ *Rasztej tikros runkos ir Sekioimój W. Zagurskiego (Ažukalnis), 1855, I.13, VVU Mokslinės bibliotekos Rankraščių skyrius, Fl—C108.*

monę parodyti sunkią valstiečio padėtį. Priešpastatydamas jį vieversėliui, autorius kuria kontrastą, kuriuo kaip tik ir pabrėžiama pagrindinė mintis. Todėl L. Kondratavičiaus eilėraščio nuotaika niūri.

Tys, skowronku, mój towarzysz choć w nerównej doli...

Tys szczęśliwy i wesoly, gdy jutrznie poranna.

Z różniami gwarząc tony głosisz w kraj daleki...¹⁹

Vieversėlio gyvenimas laisvas ir linksmas, o artojas turi sunkiai dirbti. Toliau autorius atskleidžia visą baudžiauninko dalios tragiškumą:

Wiosnę życie dla skowronka a śmierć dla oraczy...

W głodzie wiosna niewesoła jako wiosna ptasze,

Człowiek świtem ze snu wskrześnie, ale rąk nie dźwiga.

Chciałby śpiewać świętą pieśnią, głodna pierś zastyga.

Za nic wiosny widok rzewny i krasne jutrzeńka,

Gdy co rano dzwon cerkiewny po umartym stęka...²⁰

Tokia motyvo traktuotė parodo, kad autorius nesutinka su šia tikrove ir tam tikra prasme reiškia protestą. Poeto nuoširdi užuojauta skriaudžiamajam, jo lyrinis nusiteikimas perteikiamas sutirštintame epiniame fone. Remdamasis kontrastu, L. Kondratavičius sukuria iš tikrųjų turtingą meninį paveikslą, kuriame atsispindi aiški idėjinė-socialinė mintis.

V. Ažukalnis per visą eilėrašį šį motyvą traktuoja vienodai. Jis neliečia socialinės neteisybės, o vaizduoja tik idiliškąją tikrovės pusę. Bendra kūrinio nuotaika visai kitokia — lengva ir linksma:

*... Susitikma ritoj ritu,
Tej ti tej ti, pades Diewas,
Pagiedosma dajnu kitu...*

*Tej, tej, tej, ej man giesmela
Niet par miszkus paskumbena,
Pasakisiu tau be mela,
Kad su tawim linksma diena...²¹*

¹⁹ Ten pat, p. 231.

²⁰ Ten pat.

²¹ Ten pat.

Taigi V. Ažukalnis ir L. Kondratavičius, panaudodami „artojo ir vieversio“ motyvą, jį savaip traktavo — pirmasis, reikia manyti, susiejo daugiau su lietuvių, o antrasis su baltarusių²² valstiečių tikrove. Kitoks idėjinis kūrinio sprendimas diktavo ir skirtingą formą. L. Kondratavičius stengėsi nusakyti objektyvią tikrovę, todėl vaizdus piešia epiškai, panaudodamas ilgas eilutes. V. Ažukalnio eilėraštyje „Draugėj su vieversėliu“ jaučiamas poeto polinkis subjektyviai jausti tikrovę, vaizduojamą gamtos reiškinių interpretuoti individualioje sferoje. Panašus jo sąlytis su aplinka atsispindi eilėraščiuose „Rytas vasaros“, „Draugėj su lakštingalėle“, iš dalies eilėraštyje „Aprašymas nakties, ryto, dienos ir vakaro“ ir kt. V. Ažukalnis daug dėmesio skiria ir išorinei formai: eilutės trumpo, gausu priedainių, kurie eilėraščiui teikia barokinio puošnumo, gyvumo jaspūdį.

Taigi šių abiejų autorių kūrinių lyginimas rodo, kad V. Ažukalnis poetizuodamas, susižavėjęs aprašo kaimo gamtą ir perteikia tik savo emocijas, sukeltas jos reiškinių. L. Kondratavičius gamtos reiškinių pagalba siekia spręsti baudžiauninko gyvenimo klausimus. Nors V. Ažukalnio eilėraštis nepasižymi socialiniu aktualumu, tačiau tai yra iš esmės liaudiškas kūrinys. Jo formos lengvumas, paprastumas, glaudaus ryšio su gamta atskleidimas daro jį patrauklų. Todėl šis, kaip ir kiti jo eilėraščiai („Rytas vasaros“, „Draugėj su lakštingalėle“ ir kt.) plito liaudyje dar nespausdinti.

Artojo ir vieversio motyvas abiejų poetų kūrinuose rodo, kad V. Ažukalnis daugiau linkęs į romantinį, o L. Kondratavičius į realistinį vaizdavimo būdą. Apskritai, V. Ažukalnio kūryboje matome „meninio mąstymo tendencijas, pagimdytas romantizmo“²³. J. Tumas-Vaižgantas, vadinamas A. Mickevičiaus ir kitų romantikų, susijusių su Vilniumi, kūrybą Vilniaus romantizmu, V. Ažukalnį laiko to romantizmo pasekėju²⁴. Tačiau ir L. Kondratavičius, ir V. Ažukalnis buvo vėlesnės romantizmo kartos atstovai, tos kartos, kuri formuojasi XIX a. viduryje. Tuometiniai romantikai buvo stipriai veikiami kritinio realizmo krypties. Apskritai, realizmo elementai gausėja literatūroje, ryškėjant liaudies vaidmeniui istorijos procese ir vis stiprėjant socialinei kovai. Tačiau Lietuvoje ryškėjantis liaudies vaidmuo ypač stipriai veikė nacionalinį procesą. XIX a. pirmosios pusės lietuvių kultūra buvo dažnai maišoma su lenkiškąja. XIX a. viduryje vis dažniau keliamas lietuvių gryno nacionalinio sąmoningumo, savitos lietuvių nacionalinės kultūros bei literatūros ugdymo, jos valymo nuo svetimųjų įtakų klausimas. Nors tam

²² O. O c h m a ņ s k i, Historia Litwy, Wrocław—Warszawa—Kraków, Zakład narodowy im. Ossolińskich-Wydawnictwo, 1967, 151—173 p. ir kt.

²³ J. G i r d z i j a u s k a s, Laiko skola, — Kn.: V. A ž u k a l n i s, Raštai lietuviški, p. 14—15.

²⁴ J. T u m a s - V a i ž g a n t a s, Raštai, t. XI, p. 78.

tikra prasme lietuvių ir ypač lenkų literatūroje kritinio realizmo pradžia laikoma ketvirtas dešimtmetis, tačiau greta gana gyvai pasireiškia romantizmas su savo nacionalinėmis idėjomis ne tik XIX a. pirmosios pusės pabaigoje, to amžiaus viduryje, bet ir vėliau. Pavergtų tautų romantinėje literatūroje skelbiamos nacionalinės idėjos buvo ginklas kovoje prieš nacionalinę bei kitokią priespaudą. Ir V. Ažukalnis, ir L. Kondratavičius buvo karšti patriotai. Jų visuomeninės, literatūrinės pažiūros ypač sutapo, kada jos buvo nukreiptos prieš tą patį priešą — carizmą. Tačiau lietuviškas nacionalinis nusiteikimas visgi skyrėsi. L. Kondratavičiaus lietuviškąjį patriotizmą daugiau riboja lenkiškos nuotaikos, išplaukiančios iš unijinių pažiūrų. Jis buvo ne tik Lietuvos, bet ir Lenkijos patriotas. V. Ažukalnio nepančiojo lenkiškos, lietuviškumu atmieštos nuotaikos. Tos lietuvių kultūros ir literatūros, kuri tuo metu buvo maišoma su lenkiškąja, kaip sako L. Gira, „tyriausia, gražiausia ir jau nepalyginamai daugiau lietuviško, negu lenkiško, prado turinti išdava buvo patsai Valerijonas Zagurskis“²⁵. Taip pat ir jo romantinės tendencijos skiriasi. „Tai buvo tyrojo romantizmo laikai... ir nemaža jaunatviško užsidedimo visai nusmelktai ligi XIX a. pradžios lietuvybei. Ir ne tik herojiškai ir savo tragiškumu itin jau romantiškai Lietuvos praeičiai. Ir ne mirusiai Lietuvai (kaip kad tasai užsidedimas reikėsi A. Mickevičiui), bet grynai, liaudiškai Lietuvai“²⁶. V. Ažukalnio rinkinio „Raštai lietuviški“ pagrindinis uždavinys taip pat romantinis patriotinis, susijęs su, anot L. Giros, „liaudiška Lietuva“. Tai ypač atsispindi eilėraštyje „Lietuvio balsas“, kuriame jis dedikuoja savo kūrinį ir vertimų rinkinį „Broliams lietuviams ir Lietuvos žemei“²⁷, taip pat jo parašytoje rinkinio prakalboje. V. Ažukalnis nurodo, kad jis siekia papildyti negausią lietuvių literatūrą, pabudinti nacionalinę sąmonę, atgaivinti užmirštąją gimtąją lietuvių kalbą, paraginti lietuvių liaudį šviestis. Savo rinkinį autorius pradeda žodžiais, kurie tarsi susisiečia su M. Mažvydo kreipimusi į lietuvių tautą prieš tris su viršum šimtmečių, ar su M. Daukšos nacionaline veikla. „Lietuvininkai, broliai mano! Atnešu jums kalbą tėvų mūsų, taip ilgai užmirštą. Saukiu,— eikite čia, visi vaikai Lietuvos, eikite išklaudyti išguldytų raštų, giesmių ir pasakų rašytojų mūsų, jums nepažintų; eikite paklaudyti tų žodžių, katrie gali jus apšviesti aušra žinios...“²⁸. V. Ažukalnis ragina lietuvius šviestis, siekti mokslo, skaityti jo išverstus lenkiškus kūrinius ir tyrinėti jų autorius. Čia ne be priekaišto kalbama apie rašytojus, kurie pamiršo lietuvių kalbą ir kūrė lenkiškai... „...O maž ir, paliekant dar širdyse jūsų, pabudins norą ant tolingesnės pažin-

²⁵ L. Gira, Raštai, t. V, p. 145.

²⁶ Ten pat.

²⁷ V. Ažukalnis, Raštai lietuviški, d. 193.

²⁸ Ten pat. p. 194.

²⁹ Ten pat.

ties tų vyrų Lietuvos, kurie, nuog užgimimo nemokėdami kalbos savo senelių, paliko rašytojais lenkiškais“²⁹.

Tuo būdu prakalba ne tik svarbus dokumentas, bylojantis apie griežtą ir galutinį lietuvių literatūros posūkį gryna nacionaline linkme, apskritai, apie lietuvių nacionalinės kultūros procesą, bet ji padeda orientuotis, kaip tuo metu buvo vertinami Lietuvos rašytojai, rašę lenkiškai. Tokie poetai, kaip A. Mickevičius, L. Kondratavičius ir kt., gyvenę Lietuvoje ir rašę lenkiškai apie Lietuvą, V. Ažukalnio žodžiais, yra „Vyrai Lietuvos“³⁰, tiktai užmiršę „savo senelių“, t. y. lietuvių kalbą ir tapę „rašytojais lenkiškais“³¹. Bet jam atrodo, kad ta „rašytojo lenkiško“ sąvoka pagrįsta tik lenkų kalba. O iš esmės šie rašytojai, kaip V. Ažukalnis sako toliau, yra „rašytojai mūsų“³².

Štai šiuo V. Ažukalnio rinkiniu kaip tik ir prasideda betarpiškas L. Kondratavičiaus ryšys su lietuvių literatūra. Kadangi abu poetai palaikė asmeninius ryšius, tai gali būti, kad ir pats L. Kondratavičius žinojo apie rinkinį ir apie jame įdėtą poemos „Apie mano senus namelius“ vertimą, kaip savo pirmąjį žingsnį į lietuvių literatūrą.

L. Kondratavičiaus poema „Apie mano senus namelius“ yra trijų dalių, apimtis — 156 eilutės. Pirmoje dalyje aprašoma namo išorė, platus aplinkos ir gamtos fonas. Čia akcentuojama ir jo vertė:

*„To mój domek pochylony,
Lecz nie oddałbym go za nic“³³.
(„Nors nameliai pasilenkę,
Už nieką neatiduosi“)³⁴.*

Antroje kūrinio dalyje autorius parodo namo vidų. Detaliai jį aprašydamas, jis nusako daug intymių, su šiuo namu susijusių įspūdžių ir pergyvenimų. Trečioje dalyje perteikiamos nuotaikos, netekus namo ir apsigyvenus kitur.

Poema „Apie mano senus namelius“ iš esmės romantinis kūrinys. Iš pavadinimo atrodo, kad centre turėtų būti namas. Bet taip nėra. Jis vaizduojamas tiek, kiek siejasi su poeto įspūdžiais. Ir štai šis senas, bebaigiantis griūti namas, kaip jo gyvenimo liudininkas, pasidaro labai brangus ir mielas. Poeto sieloje kyla viena po kitos lyrinės emocijos, susijusios su namu, kuris yra jo subjektyvių išgyvenimų vieta ir tampa neatskiriama jo individualaus pasaulio dalimi. Tuo būdu poemą galima laikyti lyriniu kūriniu.

³⁰ Ten pat.

³¹ Ten pat.

³² Ten pat.

³³ Wl. Syrokmla (Ludwik Kondratowicz), Wybór poezji, Opracował i wstępem opatrzył W. Kubacki, Warszawa, 1957, p. 58.

³⁴ V. Ažukalnis, Raštai lietuviški, p. 239.

Namo vaizdą poetas parodo plačiame spalvingame aplinkos ir gamtos fone, kuris kontrastingas apgriuvusiam namui, bet tas fonas siejasi su autoriaus lyriniais išgyvenimais ir juos papildo. Čia žalumynai, krūmai, gėlių takeliai, toliau poetas vis plečia savo matymo ribas laukų lygumoje, kol žvilgsnis atsiduria į plaukiantį Nemuną, tamsią pušų miško juostą. Besiartinanti audra kelia baimę, nes namas gali sugriūti. Audros motyvas teikia kūrinii dramatiškumo. Taigi ir pats vaizduojamasis objektas — senas, apsamanojęs, bebaigiąs griūti namas ir gamtos fonas, kurį nusako tolumoje tamsaus miško įvaizdis, audros motyvas, taip pat vyraujantis lyrinis pradas poemą rodo esant romantišką.

Vienok tai nėra poeto vien subjektyvių išgyvenimų ir nuotaikų srautas. Tiesa, nėra čia ir itin akivaizdžių patriotinių ar socialinių motyvų. Bet vis tiek nuolatos jaučiamos alizijos į Lietuvą: su pagarba minimas Nemunas, apsiniaukusi nuotaika dėl to, kad gal jau nebeteks Nemunu gėrėtis,— visa tai išreiškia meilę Lietuvos kraštui ir tam tikra prasme siejasi su patriotinėmis idėjomis, sugestyviai ir emocionaliai nusakomas prisirišimas prie savų, kad ir senų, apgriuvusių namų, panašių į baudžiauninko lūšną, primena demokratines nuotaikas, ryšį su liaudimi, kurioje ir gyvavo, V. Ažukalnio žodžiais, „kalba tėvų mūsų“.

Taigi ir poemos pobūdis, ir jos pasirodymas ta kalba, kuri buvo užguita, atitinka V. Ažukalnio rinkinio prakalboje keliamas patriotines idėjas. Poemos stiliui būdinga detalus aprašymas, atskiras kūrinio dalis sujungia į vienalytį meninį vaizdą paties poeto emocijos ir lyrinis išsipasakojimas. Tam jis parenka atitinkamą formą. Eilėdaros schema apima keturių aštuonskiemenių eilučių strofą. Kiekvieną dviejų pėdų eilutę dalija ryški cezūra. Kirtis pastovus, beveik vienodo stiprumo prieš cezūrą ant 3-čio skiemens ir ant priešpaskutinio, 7-to skiemens. Vienodai pasikartojantis, švelniai supantis ritmas, paremtas kryžminiais moteriškais rimais. Kaip ir daugelis L. Kondratavičiaus kūrinių, poema „Apie mano senus namelius“ yra išbaigtas silabinės eilėdaros pavyzdys. Jis puikiai perteikia poeto lyrinę, emocinę, dramatiškumą nuspalvintą įspūdžių virtinę, kurioje, nors ir neryškiai, bet nuolatos užsimenama apie didžiulę meilę savo kraštui.

*Ej za górą, za wysoką,
Stare dęby z lewej strony —
Za dębamj bawi oko
Nadniemeński brzeg zielony*³⁵.

Tai erdvus, plastiškas, optiškas ir vienalytis Lietuvos gamtos vaizdas, kurio centre žaliuojantis Nemuno skardis, matomas pro senus ąžuolus ir kalvas. Išreikšdamas savo džiaugsmą ir pasigėrėjimą šiuo vaizdu, poe-

³⁵ Ten pat, p. 58.

tas pradeda kalbėti jaustuku „ej“. Kiekviena šios strofos eilutė baigiama priešpaskutiniame skiemenyje pasikartojančiu garsu „o“, kuris tarsi atliepia jaustuką „ej“ ir sudaro harmoningą garsinę strofos muziką.

V. Ažukalnis nesurado lietuviškų atitikmenų, perteikiančių muzikinį strofos skambesį, o vaizdas tapo išdalytas į atskirus atributus — ažuolai sau, Nemunas sau, matoma toluma sau.

*Ažu kalna, až auksztoja
Ir užaley keyrey szali,
Krasztas Niemuna žaloja;
Aplinkumu matey toli*³⁶.

Panašiai išversta ne viena strofa.

Taigi V. Ažukalnis pasirinko versti šį vieną geriausių ankstyvųjų L. Kondratavičiaus kūrinių, ir tai rodo jo kaip vertėjo gerą literatūrinį skonį. Tačiau kūrinio didelį poetiškumą perteikti vertime sunku. Vertėjas turi atkurti panašią į originalo formą kita kalba, nepažeisdamas kūrinio esmės, jo nuotaikos. Tokiu atveju geriausia tinka kūrybinis vertimo būdas.

V. Ažukalnis turėjo išspręsti visais atžvilgiais sunkų uždavinį. Nebuvo ne tik nusistovėjusių, bet ir jokių bendrinės kalbos normų, apie lietuvių eilėdarą dar negalima buvo turėti jokio supratimo, o vertimo technika be galo skurdi. Todėl V. Ažukalniui liko vienintelis kelias — panaudoti tokią lietuvių kalbą, kokią jis mokėjo, būtent, aukštaičių rytiečių tarmę. Gali būti, kad šios aplinkybės vertė jį pasirinkti lengvesnį kelią ir daugiau naudoti tikslųjį vertimo būdą, tas taip pat menkino šio kūrinio vertimo kokybę.

Tačiau yra ir daug geriau išverstų epizodų. Pvz., strofą

*Z prawej strony bagna szlakiem,
Na bagnisku wierzba wzrasta —
A na piasku, nad chruśniakiem
Szumi sosnina kolczasta*³⁷

V. Ažukalnis verčia:

*Podiesziney bale traukas,
Baley auga žilvitielis;
A keyp beygies mana laukas
Užia gražus puszinielis*³⁸.

Panašiai išverstos ir 5, 6, 8 strofos, kur panaudoti tikslesni rimai, palyginti vykusiai derinamos meninės priemonės. Kiek galima spręsti iš šios vienos poemos dalies vertimo, V. Ažukalnis pritildo originale skambantį

³⁶ Rasztėj tikros runkos ir Sekioimej W. Zagurskiego (Ažukalnisa), p. 13.

³⁷ Ten pat.

³⁸ Ten pat.

elegišką toną, sumažina kontrastą tarp meile pagrįstų emocijų ir skurdaus namo vaizdo. Vertėjas gal to siekė ir sąmoningai, kadangi nebevertė paskutinės 1-os dalies strofos, kurioje piešiamas baigiančio griūti namo vaizdas, užėjus audrai, Tuo būdu sukuriama švelnesnė nuotaika, susilpninamas dramatinis pradas.

Apskritai, V. Ažukalnio vertimai nesusilaukė teigiamo įvertinimo. V. Mykolaičio-Putino nuomone, šie vertimai neturį svarbesnės reikšmės ir vertintini tik kaip atsitiktinis mėgėjo darbas³⁹. V. Mykolaitis-Putinas greičiausia turėjo galvoje tik A. Mickevičiaus kūrinių vertimus, kurie ir yra tikrai nepavykę. Tiesa, J. Tumas-Vaižgantas ir visus vertimus vertino neigiamai. Jo nuomone, V. Ažukalnis versdamas „prarado savo tikrąjį talentą — laisvą, lietuvišką...“⁴⁰. V. Ažukalniui nepavyko perteikti verčiamų kūrinių esmės, bet užtai pavyko atskirti posmai, fragmentai bei poetiniai įvaizdžiai⁴¹. Tačiau L. Kondratavičiaus poemos „Apie mano senus namelius“ vertime daugiau ar mažiau perteikta ir esmė. Šio kūrinio vertimas bus bene vienas iš labiausiai pavykusių ne tik rinkinyje „Raštai lietuviški“ (ypač lyginant su A. Mickevičiaus kūrinių vertimais; matyti, V. Ažukalniui buvo gerokai tolimas A. Mickevičiaus stilius, o L. Kondratavičiaus — (artimesnis), bet ir tarpe visų to meto vertimų. Ar dėl to, kad ši L. Kondratavičiaus poema buvo pirmiausia išversta, o gal ir pats vertėjas laikė geriausiai pavykusių vertimų, ši poema rinkinio vertimų skyriuje įdėta pirmoji. Tikėtai ausį rėžia tarmybės, o transponuotas tekstas, palyginti, skamba visai neblogai. To meto vertimai buvo stiprioje giesmių vertimo įtakoje. V. Ažukalnio vertimai buvo daug mažiau veikiami giesmių vertimų. Jis remiasi liaudies kalba, panaudoja liaudies dainų įvaizdžius. Visame 52 eilučių vertime priskaičiuojama tik keli slavizmai, kurie daugiausia buvo paplitę: „ulyčia“, „ščėstis“, „rybokas“, „kožnas“. Čia krinta į akis tokie labiau vykę žodžiai ar posakiai, kaip „kaponėlė“ (kasau žiemi kaponely), „apivyti“ (aplink akims apiwiju), „užia pušinėlis“, „nameliai pasilenkę“ ir pan. Vertėjas vietomis vykusiai įpina liaudies posakius, pvz., „kad in kotas“ (a prie tworej: kad in kotas: pasikreypis awilelis) ir kt. Vertime dažnai vykusiai panaudotos mažybinės ir maloninės formos: „nameliai“, „Nemunėlis“, „avilėlis“, „gonkelis“, „žilvitėlis“, „pušynėlis“ ir kt.

Todėl, sutinkant su anksčiau minėtų tyrinėtojų nuomonėmis, nereikia pamiršti ir to, kad V. Ažukalnis „vienas pirmųjų skynė kelius sudėtingų poetinių kūrinių vertimui į lietuvių kalbą, ne vienu atveju surasdamas gerų lietuviškų atitikmenų lenkiškiems posakiams, parodydamas nemažą išradingumo bei kūrybiškumo“⁴².

³⁹ V. Mykolaitis-Putinas, Adomas Mickevičius ir lietuvių literatūra, Vilnius, 1955, p. 63.

⁴⁰ J. Tumas-Vaižgantas, Raštai, t. XI, p. 86.

⁴¹ Žr. min. veik. J. Girdzijauskas, Laiko skola, p. 16.

⁴² Ten pat.

Taigi, atsižvelgiant į tuometines lietuvių kultūrinės, literatūrinės aplinkybes, kuriose tarpo V. Ažukalnis poetas ir vertėjas, reikia pasakyti, kad jam priklauso svarbi vieta ne tik meninėje kūryboje, kuri sudaro „jungiamąją grandį tarp A. Strazdo ir A. Baranausko“⁴³, bet V. Ažukalnis atliko nemažą darbą ir versdamas kitus autorius į lietuvių kalbą. Vienas iš teigiamiausių jo vertimų bruožų yra tas, kad jis ieškojo atitikmenų gyvojoje liaudies kalboje.

Viename V. Ažukalnio rankraščių variante, pažymėtame 1855 m. data⁴⁴, įtrauktas L. Kondratavičiaus eilėraštis „Grabdirbys“ („Grabarz“) lenkų kalba. Šiame rinkinio variante nėra poemos vertimo „Apie mano senus namelius“. Bet vargu ar V. Ažukalnis įtraukė šį eilėraštį. Ar tik nebus rinkinio savininko P. Matulionio įdėtas, aišku, gerokai vėliau. Kituose rinkinio variantuose šio eilėraščio nesurasta. Kadangi eilėraštis nebuvo išverstas, todėl nėra reikalo apie jį plačiau kalbėti.

Netrukus po poemos „Apie mano senus namelius“ vertimo lietuvių raštijoje vėl užtinkami L. Kondratavičiaus kūrybos atgarsiai — verčiamas kitas jo kūrinys — eilėraštis „Kalenda“ (Kolęda).

L. Kondratavičius parašė šį eilėraštį 1855 m. ir skyrė jį J. Javorskio kalendoriui (Kalendarz Illustrowany), kur 1856 m. jis ir buvo išspausdintas⁴⁵. Eilėraštis „Kalenda“ proginis, skirtas Naujiems metams, jame vyrauja religinis tonas: prašoma apvaizdos, kad būtų „grašiais“ apdovanoti „Didžiunaj ir prastieje žmoneles“.

Šiuo eilėraščiu susidomi mažai žinomas, švietėjiškų tendencijų rašytojas M. Gadliauskas (Godlevskis), L. Ivinskio kalendorių bendradarbis. Jis parašė labai mažai (eil. „Cieľu metu cieras ir Zabowas“, „Acziuj tau kumaj“ ir kt.). Versdamas L. Kondratavičių, M. Gadliauskas greičiausia nusižiūrėjo į Javorskio kalendorių, norėdamas pakartoti tą patį kūrinėlį ir lietuviškame kalendoriuje. D. Petkevičiūtė, suradusi „Kalendos“ vertimo rankraštį, pažymi, kad vertėjas siuntęs šį eilėraštį L. Ivinskiui apie 1858—1859 m.⁴⁶ ir norėjęs, kad jis būtų išspausdintas. Vertimo kalba žymiai blogesnė už V. Ažukalnio vertimo kalbą. Tai tikras religinių giesmių žodžių ir slavizmų mišinys („ofiera“, „nodiejis“, „zgada“, „cnata“ ir kt.). Vertėjas turi tendenciją eilėraštį lietuvininti: autorius kalba apie Čenstakavos Mariją⁴⁷, o M. Gadliauskas Marijos kulto vietą perkelia į Lietuvą, į Šidlavą⁴⁸. Bet apskritai vertėjas stengėsi tiksliai perteikti eilėraščio turinį.

⁴³ V. Kuzmickis, Šimtmetį trukusi kelionė,—„Pergalė“, 1971 m., Nr. 9, p. 170.

⁴⁴ VVU Mokslinės bibliotekos Rankraščių skyrius, Fl—D1118.

⁴⁵ Przpisy kn.: L. Kondratowicz, Poezye, t. VI, Warszawa, 1872, str. 360.

⁴⁶ D. Petkevičiūtė, M. Gadliausko (Godlevskio) kūrinių rankraščiai, jų redagavimas ir atranka L. Ivinskio kalendoriams,—„Bibliotekų darbas“, 1971 m., Nr. 3, p. 30.

⁴⁷ L. Kondratowicz, Poezye, t. VI, str. 334.

⁴⁸ Kaledajti, isz W: Sirokomles,—Gadliauskas M., Originalūs eilėraščiai ir vertimai, VVU MB Rankraščių sk., F953, 1. 2.

L. Ivinskis šio eilėraščio nespausdino. M. Gadliauskas siuntė jį pakartotinai 1861 m., bet ir antrą kartą L. Ivinskis nespausdino, nors jo originalų eilėrašį „Cielu metu cieras ir Zabówas“ buvo išspausdinęs. Vertimo menka kokybė vargu ar buvo nespausdinimo priežastimi, nes kalendoriuose ne ką stipresni kūriniai buvo spausdinami. O savo turiniu eilėraštis būtų visai tikęs. Gal L. Ivinskis nenorėjo kartoti J. Javorskio kalendoriuje spausdintų kūrinių. Taigi ir šio L. Kondratavičiaus nereikšmingo kūrinių vertimas į lietuvių kalbą liko rankraštyje.

Čia pateiktos žinios apie L. Kondratavičiaus ryšį su lietuvių literatūra, jam gyvam esant, rodo, kad jau tuo metu jis buvo skaitomas ir verčiamas. Tačiau platesnės visuomenės jis nepasiekė. Tuo metu L. Kondratavičių skaitė tie, kurie mokėjo lenkų kalbą.

L. Kondratavičiaus kūrinių vertimas į lietuvių kalbą ilgokam laikui nutrūko, nors rašytojas tuo metu jau pastoviai gyveno Vilniuje ir sukūrė daug svarbių idėjinio ir meninio požiūriu kūrinių. Jeigu būtų buvę palankesnės lietuvių literatūrai sąlygos, daugiau būtų leidžiama knygų, ar būtų ėjęs koks vienas kitas lietuviškas laikraštis, nėra abejonės, kad daug daugiau L. Kondratavičiaus kūrinių būtų buvę išversta ir išspausdinta. Pvz., kaip aktualiai būtų skambėję lietuvių kalba gavendos „Beraštis“, „Kaimo mokykla“, „Lėlė“, eilėraštis „Valstiečių išlaisvinimas“ arba anticarinė satyra „Cukrus — Šaltis“ ir kiti kūriniai, skaitomi lietuvių valstiečių prieš 1863 m. sukilimą. Būtų buvęs daug glaudesnis L. Kondratavičiaus ryšys su lietuvių liaudimi, kada jis dar buvo gyvas. Ir dėl carinės priespaudos, ir dėl to, kad L. Kondratavičius rašė ne lietuvių, o lenkų kalba, Lietuvos valstietis turėjo laukti šių kūrinių iki pat XIX a. pabaigos, o kai kurių ir dar ilgiau.

Praėjus bene 18 metų nuo V. Ažukalnio ir M. Gadliausko mėginimų versti L. Kondratavičių į lietuvių kalbą, vėl kyla susidomėjimas poeto kūryba. Pasirinkta versti vieną lietuviškiausių L. Kondratavičiaus kūrinių istorine patriotine tematika poemą „Margiris“, kuriuo gerokai anksčiau taip žavėjosi J. Basanavičius.

Poemą verčia artimas J. Basanavičiaus bičiulis S. Norkus ir 1882 m. spausdina „Lietuviškoje ceitungoje“, o paskui „Aušroje“.

Iki šiol nebuvo žinoma, kada ši poema pradėta versti. Surasti vertėjo S. Norkaus laišakai, rašyti J. Basanavičiui, rodo, kad jau 1877 m. ši poema buvo verčiama⁴⁹. Tačiau, kaip matome, vertimas dar keletą metų gulėjo rankraštyje.

Pasirodo ketvirtas vertėjas, įdomaus likimo lietuvių poetas, L. Kondratavičiaus amžininkas, 1863 m. sukilimo dalyvis, išstremtas į Sibirą, Julijus Anusas-Anusavičius (1832—1907 m.).

⁴⁹ S. Norkaus laiškas iš Gelgaudiškio J. Basanavičiui, rašytas 1877.IX.7.—Norkaus Sim. 4 laišakai Dr. Basanavičiui J., LLI Rankraštynas, 1238, 1.3.

Apie V. Ažukalnio vertimą jau žinojo aušrininkai, o M. Gadliausko vertimo rankraštis surastas 1970 m. J. Anusevičiaus vertimai iki šiol nebuvo žinomi. Šiais metais VVU MB Rankraščių skyriuje surasti dviejų L. Kondratavičiaus kūrinių vertimų į lietuvių kalbą rankraščiai. Tai plačios apimties poemos „Ulas“ (Ulas) ir kitos poemos „Martynas Studzienskis“ (Marcin Studzieński) ištraukos, pavadintos „Vilnius“, vertimai. Tik su jais blogesnė padėtis. J. Anusavičius po 1863 m. sukilimo ilgai būdamas ištremtyje į Sibirą, gerokai primiršo lietuvių kalbą. Todėl jo vertimų kalba prasta, gerokai besiskirianti nuo 1880 metais vartojamos Lietuvoje.

J. Anusavičiaus kūryba gausesnė, negu V. Ažukalnio. Manoma, kad ne tik vertimai, bet ir jo originalioji kūryba buvo parašyta, gyvenant Sibire. Jo kūriniai išspausdinti pačiame XIX a. gale, sugrįžus iš Sibiro. Turint galvoje sunkią lietuvių literatūros padėtį, grožinių kūrinių trūkumą, gausoka J. Anusavičiaus kūryba, likusi rankraštyje ir negalėjusi pasiekti to meto skaitytojo, yra nuostolinga. Vėliau išspausdinta turėjo daug mažesnę svorį.

J. Anusavičius, versdamas L. Kondratavičiaus kūrinius į lietuvių kalbą, daugiausia naudojo tikslųjį vertimą. Bet atskirais atvejais vertėjas ir kitaip traktavo tų kūrinių idėjinį turinį. Toks elgesys su verčiamais kūriniais parodo J. Anusavičiaus kai kuriuos pažiūrų bruožus, neatitikusius L. Kondratavičiaus pažiūroms.

J. Anusavičius buvo kilęs iš smulkiųjų bajorų, ir jam nebuvo svetimos unijinės pažiūros. Daugumos Lietuvos ir Lenkijos bajorų siekimai buvo išlaisvinti Lietuvą ir Lenkiją iš carinės priespaudos ir atstatyti jungtinę valstybę tose ribose, kuriose ji buvo prieš padalinimą. Panašus požiūris šiuo klausimu buvo ir J. Anusavičiaus: Lietuvos išlaisvinimas iš carinės priespaudos neatsiejamas nuo Lenkijos išlaisvinimo.

*Gana puncziu gana knutu
Rejk kad Lenkaj wałnajs butu
Ir mes su jej's wałnajs draugie...
Buma gudus toj iszsmaugie...⁵⁰*

Tačiau ne mažiau patriotiškai J. Anusavičius nusiteikęs ir atskiros Lietuvos atžvilgiu. Savo eilėraštyje „Nebeskuskit broliai ūsų...“ sako:

*Kitą metą cziesy tamy
Jau giedosma pagriždami
Wiwat wałna buk Lietuwa
Zienių smakas jau pražuvo...⁵¹*

J. Anusavičiaus patriotinį nusiteikimą skatino ir carizmo represijos, taikomos sukilėliams. Jis sukuria nemažą skaičių eilėraščių 1863 m. sukilimo tematika: „1863 m. sukilimo pavasaris“, „Kas išgydys sužeistą

⁵⁰ „Mūsų senovė“, 1938, t. II, p. 309.

⁵¹ Ten pat.

širdį“ ir kt. Šių eilėraščių kovingos nuotaikos susiję su šlėktos revoliucinėmis idėjomis. Tačiau J. Anusavičius ar kurdamas eilėraščius sukilimo tematika, ar vaizduodamas kaimo gyvenimą, kaip ir V. Ažukalnis, apeina socialinius klausimus. Tuo būdu jo patriotizmas kartais įgauna net šovinistinį pobūdį, pvz., neatsižvelgdamas į klasinius skirtumus, jis visus rusus pravardžiuoja „maskoliais“ ir nesistengia suprasti, kad rusų, kaip ir lietuvių, liaudis drauge kovojo prieš carinę priespaudą. J. Anusavičius nepakilo iki pažangiosios šlėktos pažiūrų, kuriose matyti siekimas patriotinę kovą sieti su demokratiniiais-socialiniais visuomenės pertvarkymais, kas buvo būdinga ir L. Kondratavičiaus pažiūroms.

J. Anusavičiaus tendencija pabrėžti patriotinius momentus bei sušvelninti demokratinius atsispindi ir atliktuose L. Kondratavičiaus kūrinių vertimuose į lietuvių kalbą. Vertėjo visuomeninių pažiūrų ribotumas turėjo reikšmės ir parenkant versti kūrinius. Poemoje „Ulasas“ vyrauja lenkų šlėktos patriotizmas. Kūrinys parašytas 1857 m. tų nuotaikų poveikyje, kurios vyravo po Krymo karo pralaimėjimo. Perteikdamas šias nuotaikas, L. Kondratavičius pasirinko Napoleono karų temą. Šlėktos būriai slapstosi miške ir padeda Napoleono armijai, kuri kovoja prieš Rusiją. Šlėktai aktyviai talkininkauja ir kai kurie liaudies atstovai. Autorius parodo, kaip šlėkta nepasitiki liaudimi ir nenori įvertinti jos nuoširdžios, daug aukų pareikalavusios pagalbos.

L. Kondratavičius piešia liaudies atstovus su didele simpatija, bet, antra vertus, jis tendencingai parodo jų atsidavimą šlėktai, kad jie nepaiso savo klasinių interesų ir tik kartais užsimena apie savo sunkų gyvenimą. Vyraujančią vietą poemoje užima šlėktos kova.

J. Anusavičiui, atrodo, buvo artimas šis L. Kondratavičiaus kūrinys ne tik savo šlektiškomis nuotaikomis, lenkiškuoju patriotizmu, bet visų svarbiausia, kad jame akcentuojamas tas pats priešas, nuo kurio jis nukentėjo ir asmeniškai.

Versdamas šį kūrinį, J. Anusavičius ieškojo pažodinių atitikmenų, siekdamas perteikti originalo idėjinę esmę. Bet, kaip buvo sakyta, jis tekstą kartais perdirba savaip.

*Nieraz prosta wieśniaczka jak matka łaskawa,
Pieści ich plastrzem miodu lub leśną jagudką,
A jeszcze ich przeprasza, że może niestadko:
— „Bo to państwo, wiadomo, schowane w pieszczocie“.
„Gdzie u nas takie jadło? gdzie takie łakocie?
Zawsze głodem niebożę w naszój proslėj ńędzy. . .⁵²*

J. Anusavičius verčia:

*Nekart prasta bobela it motina miela. . .
Pona sunu, dukterį ant rąku pakiela,*

⁵² L. Kondratowicz, Poezye, t. III, Warszawa, 1872, p. 264.

*Szirdys anaj judinas — nors marszkiniej stori
Atnesza baltu kiauszini, arba medaus kori,
Duonos anims, nors jodos, „po szmoteli rajka,
Nežiur norins nebliktu, yr del sawa wajka.
„Oj mejliles! karwelej! ne esat iszmokie
Prasta walgie walgyly — bet mum nier kitokie. . .⁵³*

Vertėjas daugiau pabrėžia liaudies palankumą šliktai, o L. Kondratavičiaus tekste šalia liaudies rodomo palankumo šliktai, ypač paskutinėse cituoto epizodo eilutėse, valstietė su aiškiu nepasitenkinimu kalba ir apie savo vargingą padėtį.

Vietomis J. Anusavičius sumenkina liaudies atstovų vaidmenį vaizduojamojoje kovoje, daugiau išskeldamas šliktos reikšmę, taip pat pritildo ir šliktos rodomą liaudžiai palankumą:

*Panie Kapota, pysznie dymi twoja lulka?
Panie Kurdiesz, aż miło po szklance gorzaty?
Ucaluj chłoptką rękę, bo to chłop zuchwały. . .⁵⁴*

Vertime skamba taip:

*Pana Kopotas gausius duod dumus pipkieta,
Pony Kurdesz arietkas czierka ag pritika,
Wys taj, żinot, rąnkiata przistate mużika. . .⁵⁵*

Arba vėl L. Kondratavičiaus epizodą:

*Jam przysięgł moim panom na Chrystusa rany
„Że tu wiecznie ich sekret będzie dochowany. . .⁵⁶*

J. Anusavičius verčia:

*O prisiekiau, nespausta, ant Christusa ronu
Gielbet sawa tievinę, ne iszduoty ponu“.⁵⁷*

Apskritai, J. Anusavičius parenka daugiau šliktą teigiamai apibūdinančius žodžius ir susilpnina autoriaus tendenciją parodyti šliktos ir valstiečių solidarumą.

Versdamas tas vietas, kuriose atsispindi patriotiniai motyvai, kova prieš carizmą, kazokų žiaurumas, J. Anusavičius siekia kuo daugiau visa tai pabrėžti, sustiprinti jspūdį. L. Kondratavičiaus epizodą

*Czyja stodoła z ogniem nieszczęśliwie,
Kogo mocniěj, zelżywiěj bicz kozaczy dotnie,
Szedł do lasu ze strzelbą wyniszczuć ich sotnie. . .⁵⁸*

⁵³ Wl. Zalakielmis (Syrokomla), Ułasas, p. 22.

⁵⁴ Ten pat, 273—4 p.

⁵⁵ Ten pat, p. 39.

⁵⁶ Ten pat, p. 287.

⁵⁷ Ten pat, p. 62.

⁵⁸ Ten pat, 261.

J. Anusavičius išplečia dvigubai, prabyla emocionaliais ir kartu griežtais, priešą smerkiančiais žodžiais, glaudžiai susietais su savo individualiu lyrinio išgyvenimu:

*Kino namus lepsnos anglimis padarė,
Ir kam kazokas peczius padirba mielinus,
Eje strelbu pajemys tikoť ing eglinus. . .
Ir maskoliu pakieleje ne maž je najkina:
Nes tad strelczej ant ėika nelajsdawa szwina.
Aszie strelcziau lig sziolej tokiu ne užmyrsztu: .
Je su kulpku bertinku iszszaudau isz pyrszta. . .*⁵⁹

L. Kondratavičiaus eilutes:

*Tak wzajemnem wylaniem orzeźwię się tono
Pod strażę piersi chłopskieję i lasów ostonę. . .*⁶⁰

J. Anusavičius vėl išplečia, dar daugiau pabrėždamas idėjinį momentą:

*Nors maskolej, it wytkaj, ant kieliu tikoje,
Wienok szirdis mitem'sios wys susirokoje.
Ir sunkiemy buwimy małony stiprinas,
O wys žmonis rudinies neszio tas navinas.*⁶¹

Vertėjas vietomis įveda naujus įvaizdžius, stipriau kaip originale išreiškiančius neapykantą carizmui, pvz., originale nėra, o vertime carinės valdžios atstovus J. Anusevičius gretina su vilkais⁶², kazokus vadina „brudais“⁶³. Vertėjas stengėsi kai kuriuos kūrinio elementus ir lietuvinti (Jasek — Jonas, Jonukas), išleidžia eilutę, kurioje minimos „slavų tautos“⁶⁴.

Įdomus ir vienintelis faktas L. Kondratavičiaus kūrinijų vertimo istorijoje tas, kad J. Anusavičius vadina jį „Žaliakelmiu“⁶⁵. Greičiausia tai pseudonimo „Sirokomlė“ pažodinis vertimas į lietuvių kalbą.

L. Kondratavičiaus poema „Ulasas“ turi nemaža romantinių bruožų: miško gilumoje paslaptinga vieta, vadinama Velnio sala, besislapstančios šlėktos gyvenimas ir kt. Bet meniškesnės ir daugiau pagrįstos tos kūrinio vietos, kuriose jis realistiškiau perteikia tikrovę, kritiškai ją vertindamas. Bene viena iš stipriausių poemos vietų meniniu atžvilgiu ta, kur L. Kondratavičius ironizuoja šlėktą, kalbėdamas apie pasenusias jos tradicijas, šlėktos luomo kultūrinės ir politinės aspiracijas⁶⁶. Tai matyti puotaujan-

⁵⁹ Ten pat, p. 17.

⁶⁰ Ten pat, p. 265.

⁶¹ Ten pat, p. 24.

⁶² Ten pat, p. 43.

⁶³ Ten pat, p. 44.

⁶⁴ Ten pat, p. 253.

⁶⁵ Ten pat, p. 1.

⁶⁶ Ten pat, 273—4 p.

čios šlėktos atstovų pokalbiuose. Jų kalbą autorius perpina lotyniškais žodžiais, išsireiškimais, ją parodijuoja, ir čia išryškėja ne kalbos mokėjimas, o siekimas tik sudaryti mokančio efektą. Lotyniškųjų žodžių ir posakių parodija gana vykusi, išreiškianti autorius kritišką požiūrį į šlėktą, kuri, kaip L. Kondratavičius parodo, nors slapstosi miške kovos prieš carizmą tikslais, bet vietoj veiklos ir pasiryžimo susiremti su priešu, apie tą kovą tik kalba. Autorius nepalankiai pasisako ir apie kazokus, kaip nepamainomą carinės politikos vykdymo įrankį⁶⁷.

L. Kondratavičius meniškai atkuria Aksenos ir Jaseko meilę (II d. 11 sk.), susiedamas ją su jaudinančiais tragiškais ir kartu lyriniais abiejų jaunų žmonių išgyvenimais.

J. Anusavičius nei idėjiniu, nei meniniu atžvilgiu neperteikė šių kūrinių bruožų. Ypač krinta į akis skirtumas tarp originalo ir vertimo tų epizodų, kuriuose autorius pašaipingai vaizduoja šlėktą. Vertėjas lotyniškų žodžių parodijos visai neverčia, netiksliai perteikia ir idėjinę pusę. Originale šlėktos girtuokliavimas parodomas kaip yda, o J. Anusavičiaus tekste tampa būtinybe, susijusia su šlėktos sunkiomis sąlygomis Velnio saloje.

Vertimo kokybė nukentėjo ir dėl to, kad J. Anusavičius buvo primiršęs lietuvių kalbą, neteisingai kirčiavo, keitė normalią žodžių tvarką sakinyje, naudojo neteisingą žodžių prasmę. Jis akiai sekė lenkiškojo originalo eilėdara, panaudodamas tokį pat skaičių skiemenų eilutėje, gretutinius rimus, pastoviai kirčiuodamas priešpaskutinį skiemenį. Tuo būdu jo naudojama lietuvių kalba neteko savo būdingų bruožų, kaip nuolatinis kirčio kaitaliojimas, dvigarsių įvairumas ir kt. Todėl vertimo stilius gremėzdiškas, čia nebėra tos lanksčios epinės frazės, kuri būdinga originalui, taip pat liko neperteikta kūrinių nuotaika. Dažnai net logiška mintis būna iškraipoma dėl tokio nelankstaus stiliaus, dirbtinų, kalbą žalojančių rimų: „mierka“—„czierka“, „prakajta“—„skajta“, „rejkała“—„užszała“, „suwajtoje dusze“—„prakajtas ismusze“, „pamatity“—„walgity“, „atkaka“—„be paraka“, „adina“—„skubina“...

Šalia dialektizmų labai gausu slavizmų: „bagots“, „storony“, „navina“, „sukatniks“, „złastis“, „syrota“, „uparts“...

Gausų kiekį slavizmų, dirbtinus rimus ir kitas J. Anusavičiaus vertimo blogybes, atrodo, daugiausia sąlygojo giesmių vertimų poveikis. Pažymėtina tai, kad originaliuose J. Anusavičiaus, kaip ir V. Ažukalnio, kūriniuose kalba žymiai švaresnė ir taisyklingiau kirčiuojama. Priežastis aiški: religinės giesmės buvo verčiamos iš lenkų kalbos labai gausiai, o pasaulietinio turinio kūrinių vertimų buvo maža. Tuo būdu religinių giesmių vertimai tapo pavyzdžiu pasaulietinio turinio kūrinių vertimams. Tiesa, tuo metu, t. y. apie 1880 m., kada J. Anusavičius atliko savo vertimus, religi-

⁶⁷ Ten pat, I d., IV sk.

nių giesmių kalbos poveikis jau buvo mažesnis. Bet J. Anusavičius naudojo tą kalbą, kurią jis mokėjo prieš išvykdamas į Sibirą.

Vertime jaučiama ne tik kalbos, bet ir idėjinė religinių giesmių įtaka. Kartais religiniai motyvai paryškunami, pvz., „Tejsus Dievas ant suda duszę mana szaukie. . .“⁶⁸, o vietomis vertėjas prikuria ir naujus tokio pobūdžio epizodus: „Dydziam smutki patieką rąnd tiktaj maldoj“⁶⁹. Todėl vertimas pasidarė išplėstas. Čia dažnai naudojama lenkiškoji ortografija.

Bet yra ir tokių vietų, kuriose išryškėja vertėjo poetinis talentas, nors ir sąlyginai, pvz., palyginimas „Galwos skara baltuma gulbes“⁷⁰, „Užraudo kajpo žara rita“⁷¹, panaudoja liaudies priežodžius: „jeszkok lankos wieje“⁷² ir kt. Vertime tokios lietuvių kalbos senos formos, kaip: „sunkiemy buvimy“, „nebiszkiętamu ligu“ ir kt.

Tačiau šalia minėtų kiek geresnių vertimo momentų galima rasti ir tokių neskoningų išsireiškimų, kaip: „Szirdys anaj judinas — nors marszki nej stori. . .“⁷³, „Asz rokoju ponajti kwapas paszaukie rutu. . .“⁷⁴ ir kt.

L. Kondratavičiaus poema „Ulasas“ nieko bendra neturi su lietuviškumu. Tiesa, vyriausiojo herojaus Ulaso vardas ar tik nebus kilęs nuo Lietuvos upės Ulos? Tada reikėtų lietuviškai sakyti ne „Ulasas“, kaip sako J. Anusavičius, o taip, kaip yra originale — „Ulas“. Daugiau lietuviškų elementų ir nesurastume. Nors vertėjas kūrinių gerokai suprastino ir suprimityvino, bet jo atliktas darbas vis tiek turi reikšmės. Visų pirma, tai L. Kondratavičiaus kūrinių vertimo į lietuvių kalbą svarbus momentas, rodantis, jog jau tada buvo užsimota versti gana stambų visą kūrinių, o taip pat tai yra pirmas ir vienintelis šio kūrinio vertimas į lietuvių kalbą.

J. Anusavičius išvertė ir kitą L. Kondratavičiaus kūrinių. Tai poemos „Martynas Studzienskis“ (Marcin Studzieński) II dalies pradžios 36 eilutės. Savo tematika ši ištrauka iš esmės skiriasi nuo poemos „Ulasas“. Tai specifinė lietuviška — patriotinė tematika. Ištraukoje kalbama apie senąją Lietuvos sostinę Vilnių. Autorius juo žavisi ir pabrėžia šio miesto priklausomumą bei reikšmę Lietuvai. Šis epizodas yra išskirtas iš pačios „Martyno Studzienskio“ poemos, nes turi kitokią formą ir eilivimą — lengvesnį, gyvesnį, vaizdai ryškūs. Tai vienas iš nedaugelio to meto kūrinių, kuriame itin stipriai akcentuojamas Vilniaus priklausomumas Lietuvai. Tokiu būdu J. Anusavičiui teko perteikti lietuvių kalba L. Kondratavičiaus kūrinių ne tik svarbų lietuviškos tematikos požiūriu, bet ir gana menišką. Tačiau vertėjui šis poemos „Martynas Studzienskis“ epizodas

⁶⁸ Ten pat, p. 62.

⁶⁹ Ten pat, p. 22.

⁷⁰ Ten pat, p. 6.

⁷¹ Ten pat, p. 30.

⁷² Ten pat, p. 20.

⁷³ Ten pat, p. 22.

⁷⁴ Ten pat, p. 40.

dar mažiau pavyko išversti kaip poema „Ulasas“. Nors J. Anusavičius stengėsi tiksliai perteikti tekstą, tačiau jį išplėtė iki 40 eilučių. Vertimas daro visai kitokį įspūdį, lyginant su originalu. J. Anusavičius neperteikė lietuviško kolorito, čia daug silpniau skamba patriotinis motyvas, nebėra ir to originale L. Kondratavičiaus nusakyto susižavėjimo Vilniumi ir su juo susijusios pakilios nuotaikos bei optimizmo. Vertėjas silpniau perteikia idėjinį momentą tos strofos, kurioje L. Kondratavičius pabrėžia Vilniaus reikšmę Lietuvai:

*Serce uderza tęlnem żałoby:
Bo tu Litwina Mekka, Medyna,
Tu jėj proroków kolebki, groby.*⁷⁵

J. Anusavičius verčia:

*Szirdys atsywer skausmuj, żietabaj —
Lietuwis pribun ing sawa Rima,
Cza ja pranaszu topszej, grabaj*⁷⁶

Vertime jaučiama tendencija pabrėžti religinį momentą. Čia panaudoti slavizmai tolygūs veikalui „Broma atwarta ing wiecznasti“: „stalicze“, „żielaba“, „zničius“ ir kt. Kai kurie išsireiškimai tiesiog sunkiai suprantami: „Kad pyrma boksza apszwies tau akis“, „nesusilinki kielej nebrima“, „szwętas Letuwy — mocze gimditas“ ir kt.

Pirmųjų L. Kondratavičiaus kūrinių vertimų į lietuvių kalbą apžvalga leidžia daryti kai kurias išvadas. Pirmieji L. Kondratavičiaus kūrinių vertėjai į lietuvių kalbą buvo kilę daugiausia iš bajorų, jų pažiūrose buvo ir unijinių pradų, jiems buvo artimesni bajorų, o ne liaudies interesai. Tai turėjo reikšmės parenkant versti kūrinius. Todėl pirmųjų L. Kondratavičiaus kūrinių vertėjų į lietuvių kalbą susidomėjimas šiuo rašytoju buvo ribotas ir vienpusiškas, daugiau remiantis rašytojo populiarumu Lietuvoje, negu turint pozityvų tikslą, susijusį su to meto Lietuvos visuomeninio gyvenimo siekiais, kas būdinga vertėjams aušrininkams. Neatsitiktinai vėliau Lietuvoje niekas daugiau nebesiėmė versti tų pačių kūrinių, kuriuos vertė V. Ažukalnis, M. Gadliauskas ar J. Anusavičius. Poemos fragmentas apie Vilnių, be abejo, buvo labai artimas lietuviams. Bet tuo metu Vilniaus tematika nebuvo tokia aktuali, kaip vėliau, kada naujos kartos lietuvių rašytojai, ypač Maironis, sukūrė puikius eilėraščius apie Vilnių, todėl L. Kondratavičiaus poemos „Martynas Studzienskis“ epizodas apie Vilnių nebedomino. Žinoma, prisidėjo ir ta aplinkybė, kad buvo išverstas ne visas kūrinys, o tik fragmentas ir iš poemos, nepopuliarios Lietuvoje.

Jau šiuo pirmuoju L. Kondratavičiaus ryšių su lietuvių literatūra etapu pažymėtinas istorinė poema „Margiris“ domėjimasis, apie kurį liu-

⁷⁵ Ten pat, IV t., p. 91.

⁷⁶ Isz Zaliakielme, VVU MB Rankraščių skyrius, Fl—C208 (III), l. 183.

dija net dviejų asmenų vardai — J. Basanavičiaus ir S. Norkaus. Si poema nenustoję savo aktualumo lietuvių visuomenėje per visą šimtmetį iki šiandien.

Vertėjų talentingumas nebuvo vienodo lygio. V. Ažukalnis ir J. Anusavičius turėjo neabejotiną talentą, bet vertimai neprilygsta jų originaliajai kūrybai. Literatūrinis požiūriu vertingiausias yra V. Ažukalnio vertimas. M. Gadliauskas pasirinko versti silpną kūrinį, taip pat ir vertimas yra menkas. J. Anusavičiaus nuveiktas darbas daugiausia reikšmingas dideliais užmojais, siekimu jau tuo metu supažindinti lietuvių skaitytoją su tokiu stambiu L. Kondratavičiaus kūrinium, kaip poema „Ulasas“.

Kadangi vertimai nebuvo paskelbti, apie platesnį poveikį lietuvių visuomeniniam kultūriniam gyvenime netenka kalbėti. Jie įdomūs kaip lietuvių rašytojų susidomėjimo L. Kondratavičiaus kūryba faktai. Svarbesnę reikšmę turi lingvistiniu požiūriu, kadangi vertimai atlikti atskiromis tarmėmis.

ПЕРВЫЕ ПЕРЕВОДЫ ПРОИЗВЕДЕНИЙ Л. КОНДРАТОВИЧА НА ЛИТОВСКИЙ ЯЗЫК

Стефания КАБЕЛИТЕ

Резюме

Рассматривая первые переводы произведений Л. Кондратовича на литовский язык, можно проследить связь поэта с Литвой. Писатель жил в Литве, считал себя литовцем, общался с деятелями литовской культуры, своими современниками; он так же, как и они, чувствовал дух тогдашней эпохи, боролся против царского гнета. Поэтому произведения Л. Кондратовича на литовском языке появляются сравнительно рано, вскоре после того, как они выходят в свет на польском языке.

Однако в условиях царского режима переводы и печатание их было делом крайне затруднительным. Ввиду этого первые переводы произведений Л. Кондратовича (1-я часть поэмы „O moym starym domku“, поэма „Ulas“, эпизод поэмы „Marcin Studzieński“ о Вильнюсе, а возможно, и другие, которые до сих пор не удалось расшифровать) остались в рукописях.

Первым произведением Л. Кондратовича, переведенным на литовский язык, была поэма „O moym starym domku“, напечатанная в Виль-

носе в 1847 г. Пока что трудно установить точную дату перевода этого произведения, однако можно утверждать, что в период с 1848 до 1853 года эта поэма уже переводилась. Переводчиком был В. Ажукальнис-Загурскис, который поместил поэму в сборник „Raštai lietuviški...“, куда наряду с его произведениями вошли также переводы и других поэтов. Перевод этого произведения не является высокохудожественным, однако ценен тем, что В. Ажукальнис использовал народный язык и создал некоторые сравнительно удачные образы.

Через некоторое время вновь начинают появляться переводы писателя. В связи с подъемом революционного движения в 80-х годах XIX столетия в Литве оживляется национально-освободительное движение, которое стимулирует переводы художественных произведений на литовский язык. В 1822 г. в газете „Lietuviška seitunga“ печатается начало поэмы „Margiris“. До сих пор было неизвестно, к какому времени относится начало перевода этой поэмы. Из письма переводчиков С. Норкуса и Й. Басанавичюса известно, что поэма „Margiris“ переводилась уже в 1877 г.

Найдены еще две рукописи переводов, которые сделал Ю. Анусавичюс около 1880 г. Это поэма „Ulas“ и фрагмент поэмы „Marcin Studzieński“ под названием „Vilnius“. Переводя поэму „Ulas“ Ю. Анусавичюс акцентирует некоторые моменты, как напр. патриотизм, борьба против царизма, жестокость казаков. Переводчик создает новые образы, более сильнее, чем в оригинале, выражающие ненависть к царизму. Однако, переводя места произведения, в которых автор показывает отношения шляхты к народу, он необоснованно подчеркивает симпатии народа к шляхте.

Перевод не отличается хорошим качеством. Он страдает диалектизмами, славянизмами, чувствуется влияние переводов религиозных песен. Но наряду с этим переводчик использует образные сравнения, старые формы литовского языка.

Так как первые литовские переводчики Л. Кондратовича были боярского происхождения и сторонниками униатских взглядов, это отражалось на выборе произведений для перевода. С точки зрения литературы наибольшая ценность этих переводов состоит в том, что они были первыми. В то же время не подлежит сомнению их лингвистическое значение, поскольку они сделаны на разных диалектах.